

Závěrem si dovoluji osobní poznámku. Katechismus jsem před přípravou tohoto příspěvku měl jen prolisovaný a v podstatě jsem souhlasil s prezentovanými příklady, neznal jsem však Dvořákův text. Přiznám se, že jsem chvíli měl určité obavy, zda se s Dvořákovými závěry nedostanu do nějakého morálního či věcného konfliktu. Po prostudování Katechismu mi ovšem spadl kámen ze srdce. Ukázalo se, že všechny zásadní Dvořákovy závěry, platné před devadesáti lety, lze do písmene aplikovat i dnes. Z hlediska památkářské teorie se Dvořák v Katechismu radikálně rozešel s Reiglem. Proto je mi nepochopitelná praxe mezi dvěma světovými válkami, poplatná Rieglovi, v ničem nenavazující na Dvořákův Katechismus.

Uvědomujeme si, že Dvořák mičky uznával cenu stáří, ale nad ni všude povyšoval dílo jako výtvarný projev. Obdobně preferují dílo nad jeho hmotným ustrojením i soudobé světové principy památkové péče.

Dvořákova doporučení jsou stručná, ale jasná a jednoznačná. Dvořák si přitom plně uvědomoval hodnoty památky jako

součástí vyššího celku – náměstí, ulice, celého města, krajinného prostředí. Opakovaně zdůrazňoval nezbytnost zachování prostředí.

Dvořák nebyl jen uměleckým historikem a badatelem, ale současně byl vynikajícím památkářem – teoretikem a praktikem.

Dozvěděl jsem se, že se památkářské dílo Rieglovo překládá a jeho neživotné principy se znovu připomínají. Doporučuji vydat Dvořákův Katechismus s patřičným komentářem. Současně je potřebné blíže poznat Dvořákovu památkovou praxi a její výsledky. Dvořák byl skvělým tvůrcem základních idejí nejmmodernější památkové péče. V jeho díle se projevuje velikost české kultury v letech před první světovou válkou.

Závěrem mi dovoluji vyjádřit podivení nad tím, že tak velký duch českého národa nebyl po první světové válce přijat do své vlasti. Zůstal v tehdy zcela zbídačené Vídni a nakonec u přátel na jihomoravském zámku v Hrušovanech zeslabený podlehl krátké nemoci již 8. února 1921.

Zdeněk Wirth, Zdeněk Nejedlý a Národní kulturní komise

Konfiskačními dekrety presidenta republiky č. 12 a č. 108/45 Sb. bylo občanům německé národnosti zestátněno mnoho movitých i nemovitých památek. Někteří je nechali v Čechách, když chvatně opouštěli své domy, vily a zámky na konci války nebo v prvních dnech po osvobození, někteří je museli opustit po svém povolání k odsunu. V prvních měsících zůstaly památky z německého majetku bez jakéhokoliv legislativního zajištění a mělo tedy s nimi být nakládáno jako s ostatními zkonfiskovanými užitkovými předměty a nemovitostmi. Vše záleželo pouze na iniciativě místních činitelů. Kompetence centrálních úřadů byla v tomto směru zcela nevyjasněná a pokyny, jak památky mezi ostatními konfiskáty rozeznávat a jak s nimi zacházet, přicházely na okresní národní výbory z různých institucí. Důvěra v tomto směru nakonec byla dána organizaci, jejímž duchovním otcem a předsedou se stal Zdeněk Wirth – Národní kulturní komisi.¹

Z. Wirth se v oblasti ochrany ohrožených památek angažoval již v prvních dnech po osvobození. Po příchodu naší vlády do Prahy byl jejím ministrem školství a osvěty Zdeněkem Nejedlým² požádán, aby se ujal vytvoření centrální instituce, která bude spravovat státem nově nabytý kulturní majetek. Z. Wirth psal Z. Nejedlému 9. 2. 1953 „Osvobodil jste mne hned po pražské revoluci z passivity pensisty a pověřil úkoly, které mi daly znovu bohatý život a cíl. Dal jste mi v Národní kulturní komisi příležitost pracovat na díle, které se naskytne jednou za staletí, z Vašeho rozhodnutí jsem pak opětovně spolupracoval na všech významných akcích budování našeho státu v oblasti kulturní.“³ Je nesporné, že pro Z. Nejedlého to byl politický tah, chtěl svěřit takto důležité poslání člověku sobě bezmezně loajálnímu a tím také poplatnému komunistickému režimu, který představoval. Možná tak chtěl vytvořit protiváhu Státnímu památkovému úřadu pod vedením Václava Wagnera, orientovaného jednoznačně antikomunisticky.⁴

Vzájemný blízký vztah Z. Wirtha a Z. Nejedlého trval, jak můžeme na základě jejich korespondence usuzovat, již od jejich studentských let. Na konci 19. století se v Praze začali stýkat nejprve jako východočeští rodáci,⁵ později jejich vztah přerostl v blízké přátelství – „mé přátelství k Vám, dnes již padesátileté, nemělo

kazu, že jsem na ně hrd a že mi bylo vždy potřebou srdce.“⁶ Byli si zřejmě velmi blízcí ve svých názorech na českou kulturu, ačkoliv musíme připustit, že Wirth nikdy nebyl přesvědčeným komunistou. Byl však pevně přesvědčen o správnosti zestátnění památek a o tom, že památky mají být spravovány jednotně a odborně na vyšší. Soukromé vlastnictví památek považoval již za první republiky za cosi protinárodního, podle něho „každý kulturní statek měl by být majetkem národa, i ten, který se nachází v soukromých bytech...“⁷ V poválečné době začal být tento názor všeobecně přijímán a byl také zakotven v Košickém vládním programu. Podle bodu XV. tohoto dokumentu kulturní statky nemají sloužit úzké vrstvě lidí, „ale lidu a národu“.⁸ Realizace tohoto programu zřejmě měla bezprostřední vliv na zřízení Národní kulturní komise.

Podle Wirthových představ se Národní kulturní komise měla stát organizací, do jejíž správy by postupně přešly všechny významné nemovité i movité památky (nejen ty podléhající zmiño-

¹ Zřízení NKK jako organizace zajišťující a spravující národní kulturní majetek bylo provedeno zákonem č. 137/46 Sb. Samostatnou činnost však NKK mohla zahájit až v únoru roku 1947.

² Zdeněk Nejedlý byl ministrem školství a osvěty v letech 1945 a 1946, potom v letech 1948 až 1953 ministrem školství, věd a umění.

³ Korespondence Z. Wirtha Z. Nejedlému, Archiv AV ČR, Fond Z. Nejedlý, inv. č. 4530, karton 72.

⁴ Pozůstalost V. Wagnera (1894–1962), Literární archiv Památníku národního písemnictví na Strahově.

⁵ Z. Wirth vyrůstal a studoval ve Vysokém Mýtě, Z. Nejedlý se narodil v Litomyšli.

⁶ Dopis Z. Wirtha Z. Nejedlému z 8. 2. 1948, Archiv AV ČR, Fond Z. Nejedlý, korespondence Z. Wirtha Z. Nejedlému, inv. č. 4530, karton 72.

⁷ Zápis z V. schůze NKK dne 27. 4. 1948, s. 3, ÚDU AV ČR, odd. dokumentačních a sbírkových fondů, Fond NKK, inv. č. 126, karton VII.

⁸ Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků (Přijaty na 1. schůzi vlády dne 1. dubna 1945 v Košicích), Praha 1945, XV. bod.

vaným konfiskačním dekretům) a která by kromě jejich odborné ochrany rozhodovala i o způsobu jejich zpřístupnění veřejnosti. Nakonec se Národní kulturní komise skutečně stala první státní organizací v dějinách našeho státu, v jejíž správě byla tak velká část našeho hmotného kulturního dědictví.

Národní kulturní komise byla také od počátku své činnosti pod vlivem poválečného nacionalismu, který „ovládl všechny vrstvy obyvatel, všechny politické strany a společenské organizace.“⁹ Podle Wirtha je novým nabytým kulturním majetkem nutné důsledně počesťit.¹⁰ Předním zastáncem kultu vlastenectví a příklonu k slovanskému světu, v jehož centru stál Sovětský svaz, byl právě Nejedlý. Tento umělecký teoretik již za první republiky stále více a často až nekriticky preferoval české klasiky 19. století, stejně jako husitskou epochu našich dějin. Po válce potom dostal do svých rukou moc přesvědčit oficiální kulturu o potřebnosti bezmezné úcty k těmto obdobím a nutnosti jejich následování. „Manipulace ideologií husitství a národního obrození byla součástí rozsáhlého pokusu navázat na tradice českého a slovenského nacionalismu, jak se projevil zejména v českém a slovenském umění 19. století.“¹¹

Z Wirth a Z. Nejedlý byli od roku 1945 ve stálém kontaktu, jak můžeme usuzovat na základě jejich vzájemné korespondence. Z. Nejedlý držel nad NKK ochrannou ruku, takže do roku 1951 její pravomoc v oblasti zajišťování a přesunu památek navzdory kritickým hlasům¹² byla prakticky neomezená.¹³ Z. Wirth naproti tomu s přesvědčením plnil jakékoliv Nejedlého přání či rozhodnutí. Což se týkalo jak prosazování komunistického vlivu mezi pracovníky v kulturní oblasti, tak i bezprostředního ministrova působení na využití památkových objektů spravovaných NKK. Z. Wirth se podílel na přípravě Kulturní obce,¹⁴ jež se měla stát „komunistickou kulturní organizací, která by přitahovala také nekomunistické kulturní pracovníky“.¹⁵

Pod nesporným vlivem Z. Nejedlého měly být na mnoha objektech zřízeny expozice, které by zdůrazňovaly epochu husitství a českého národního obrození a dokreslovaly ne zcela objektivní pohled A. Jiráka na českou historii.

Ač se původně počítalo s definitivní instalací na objektech až po skončení třídění mobilních uměleckých památek na zámcích, podle přání Z. Nejedlého byly v předstihu instalovány nejprve zámek v Litomyšli a později v Ratibořicích. Oba zámky byly zařízeny tak, aby co nejvíce přibližovaly dobu, kdy zde působil v Litomyšli Bedřich Smetana a v Ratibořicích Božena Němcová.

Úkol, který před Národní kulturní komisí postavil zákon č. 137/46 Sb., byl v každém případě nad její personální, odborné i finanční možnosti. Nebylo to však zdaleka pouze její vinou, ale především proto, že si zřejmě nikdo z tehdejších odpovědných představitelů (od vlády až po ministerské úředníky) nedokázal představit, jak nesmírné množství kulturně cenného materiálu se konfiskačními dekrety a později i znárodnovacími zákony dostane do rukou státu. Ani tento problém v tehdejší situaci obnovené Československé republiky nemohl patřit k nejpálčivějším, a tím pádem na něj nebyl soustředěn zdaleka takový zájem, jaký by za normálních okolností vyžadoval. Státní kulturní instituce na všech stupních nebyly na zajištění tohoto majetku vůbec připravené.

Kristina KAPLANOVÁ

PRAMENY:

1. Korespondence osobní, korespondence Z. Wirtha Z. Nejedlému, Archiv AV ČR, Fond Z. Nejedlý, inv. č. 4530, karton 72.
2. Korespondence Z. Nejedlého Z. Wirthovi, pozůstalost Z. Wirtha (1878-1961), ÚDU AV ČR, odd. dokumentačních a sbírkových fondů.
3. Pozůstalost V. Wagnera (1894-1962), Literární archiv Památníku národního písemnictví na Strahově.

4. Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků (Přijaty na 1. schůzi vlády dne 1. dubna 1945 v Košicích), Praha 1945, XV. bod.

5. Zápis z I. schůze NKK konané 18. 2. 1947, s. 3, ÚDU AV ČR, odd. dokumentačních a sbírkových fondů, Fond NKK, inv. č. 114, karton VII.

6. Zápis z V. schůze NKK dne 27. 4. 1948, s. 3., ÚDU AV ČR, odd. dokumentačních a sbírkových fondů, Fond NKK, inv. č. 126, karton VII.

LITERATURA:

Václav ČERNÝ: *Paměti, III, 1945-1972*, Brno 1992.

F. ČERVINKA: *Zdeněk Nejedlý*, Praha 1969.

Vlasta DVOŘÁKOVÁ: *Zdeněk Wirth a potřeba dějin výtvarného umění*, in: *Umění*, roč. 27, 1979, s. 1-6.

K dějinám socialistického Československa, Praha 1986.

K. KAPLAN: *Znárodnění a socialismus*, Praha 1968.

A. KUSÁK: *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998.

Národní kulturní komise. Zpráva o zřízení, činnosti a úkolech, vyd. Ministerstvo školství, věd a umění v Praze, prosinec 1949.

J. NESVADBÍKOVÁ, Zdeněk WIRTH: *K vývoji památkové péče na území Československa, 3 svazky*, Praha 1983.

Přehled zákonodárství, ustanovení a organizačních opatření ve věcech památkové péče, 1948, příloha.

Přehled zákonodárství, ustanovení a organizačních opatření ve věcech památkové péče, 1950, příloha.

Karel ŠOUREK: *O kulturním dědictví z pěti stovek zámků. Kudy na osobitou neschopnost*, in: *Socialistický týdeník pro kulturu a politiku*, III, 1947, s. 739-740.

Karel ŠOUREK: *O kulturním dědictví z pěti stovek zámků II. (Co jsme měli dělat a co jsme udělali)*, in: *Socialistický týdeník pro kulturu a politiku*, III, 1947, s. 756-757.

Karel ŠOUREK: *O kulturním dědictví z pěti stovek zámků III. (Organizace sice bez předpokladů, ale s následky)*, in: *Socialistický týdeník pro kulturu a politiku*, III, in: 1947, s. 779-781.

Karel ŠOUREK: *Rozplývající se miliardy ... (O kulturním dědictví z pěti stovek zámků)*, in: *Socialistický týdeník pro kulturu a politiku*, IV, 1948, s. 23-25.

Karel ŠOUREK: *O kulturním dědictví z pěti stovek zámků (Tentokrát obrázek beze slov)*, in: *Socialistický týdeník pro kulturu a politiku*, IV, 1948, s. 42.

Karel ŠOUREK: *Zákon pro kulturu nebo pro osobní potřebu? (Ještě o promarněném národním dědictví z pěti set zámků)*, in: *Socialistický týdeník pro kulturu a politiku*, IV, 1948, s. 53-55.

Z vědeckých ústavů, muzeí a galerií. Národní kulturní komise, in: *Zprávy památkové péče*, roč. 58, 1948, č. 8, s. 146-148.

⁹ K. KAPLAN: *Znárodnění a socialismus*, Praha 1968, s. 117.

¹⁰ Zápis z I. schůze NKK konané 18. 2. 1947, s. 3, ÚDU AV ČR, odd. dokumentačních a sbírkových fondů, Fond NKK, inv. č. 114, karton VII.

¹¹ A. KUSÁK: *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998.

¹² Především články K. Šourka v *Socialistickém týdeníku pro kulturu a politiku*, III., IV., 1947-1948.

¹³ Z. Wirth „byl Nejedlého přátelský intimus z mládí, rodák z Vysokého Mýta, odbočky Nejedlého Litomyšle, a svoje exemplum úřednického nepotismu vystavoval bez rozpaků, pod ochranou svého pána byl nedotknutelný“, viz V. ČERNÝ: *Paměti, III, 1945-1972*, Brno 1992, s. 222.

¹⁴ Dopis Přípravného výboru Kulturního sboru republiky Československé, 3. 4. 1946, Archiv AV ČR, Fond Z. Nejedlý, inv. č. 257, karton 50.

¹⁵ A. KUSÁK: *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998, s. 222.